

Peter Bachrach

CESTA A BŘÍMĚ ŽIVOTA

Peter Bachrach

CESTA
A BŘÍMĚ
ŽIVOTA

Nakladatelství P3K
Praha 2017

Kniha vychází s přispěním Nadace Židovské obce v Praze
a Beskydského rehabilitačního centra Čeladná.

© Peter Bachrach, 2017
© Nakladatelství P3K, 2017

ISBN 978-80-87343-69-2 (eKniha – pdf)

Obsah

Dětství v Polsku	7
Začátek války	14
Zánik naší rodiny	27
U partyzánů	32
Výcvik v Minsku a Slovenské národní povstání	39
Mír	44
V poválečném Československu	49
První dny v Izraeli a válka za nezávislost	58
Odchod z armády	72
Nová rodina Bachrachů	81
Válka v Libanonu, synova smrt	96
Nová kariéra a těžký rozvod	105
Opět v Ostravě	109
Předsedou ostravské židovské obce	114
Dobrovolnická činnost	120
Závěr	125

Jüdisches Urkunden- und Matrikenamt
für den Bezirk Bieltz-Biala

Protokoll Nr. 625/40

Geburtsschein

Von der gefertigten Matrikenführung wird hiemit bestätigt, daß nach Inhalt der hierortigen jüdischen Geburtsmatrik für den Bezirk Biala Tom V Folio 33 Postzahl 5 dem Herrn Leo Bachrach Beamter in Bielitz von seiner rechtmäßigen Gattin Erna geborene Bachrach am 5 Februar 1929 (sage Eintausendneunhundert zwanzig- neun), in Biala ein ehelicher Sohn geboren und dem selben bei der Beschneidung (Namensgebung) der Vornamen Peter Georg (2.K.) beigelegt worden ist.

Als Zeugen waren erschienen: nicht eingetragen

Die Beschneidung vollzog: nicht eingetragen
Als Hebamme fungierte: Regina Wolfowicz in Bielitz
Die Trauung der Eltern dieses Kindes fand am: 28 Juni 1921
in Leipzig statt.

Bieltz-Biala, am 21 September 1940

Reicher
Moritz Reicher
Matrikenführer

Můj rodný list

Dětství v Polsku

Na svět jsem přišel 5. února 1929 v Bielsku-Biale, v části Horního Slezska, které patří Polsku. Z celé široké rodiny jsem se v Polsku narodil jenom já. Tatínek získal práci v Bielsku, kam přesídlil s celou rodinou. Vedl továrnu Union, která spřádala jutovou přízi na výrobu pytlů. Čeští vlastníci firmy rozhodli, že továrnu přemístí do Polska, kde v té době byly nižší provozní náklady.

Maminka Erna i tatínek Leo nosili stejné rodné příjmení – Bachrach. Maminka si tak po svatbě nemusela na nové příjmení zvykat. Tatínek vystudoval vysokou školu obchodní ve Vídni s výbornými studijními výsledky. Sloužil také v rakouské armádě a získal hodnost podplukovníka.

Tatínek měl osm sourozenců, někteří zemřeli ještě před mým narozením. V paměti mi ulpěla teta Fany, tatínkova sestra, která mě měla velmi ráda, a dokonce mi odkázala dědictví, ze kterého jsem ale nakonec nic nedostal. Žila v Hranicích na Moravě, v rodišti mého tatínka. Kdykoli jsme přijeli navštívit tatínkovo rodné město, brávala mě na procházky podél břehu potoka, který městem protékal. Byl široký nejvýš dva metry a hluboký sotva pár centimetrů. Fany se procházela po břehu a dohlížela na mě, zatímco jsem se brouzдал ve vodě. Jednou, mohlo mi být asi tři a půl roku, mi najednou zmizelo pevné dno pod nohama. Kameny byly pryč. Instinktivně jsem začal rozhazovat rukama a nohama, dalo by se říct, že to byla moje první lekce plavání. Pamatuji se ještě na dva otcovy bratry. Strýce Šandora zavraždili za války. S druhým otcovým bratrem Maxem, černou ovčí rodiny, jsem se setkal za zvláštních okolností v roce 1945.

Také jsem poznal svou babičku z otcovy strany. Vždy, když jsme ji v Hranicích navštívili, schválně jsem nafukoval tváře jako balón. Babičku to značně děsilo a křičela na mě, ať toho ihned nechám, nebo, nedej Bůh, prasknu.

Maminčini rodiče se jmenovali Luisa a Zikmund Bachrachovi. Maminka ještě před první světovou válkou studovala na dívčí střední škole ve svém rodném městě Opavě. Dívky se zde učily především domácím pracím jako šití, vaření a pečení. Byla skutečně ukázkovou hospodyní a vynikající kuchařkou. Dodnes si na některá jídla pamatuji. Jako dítě jsem neměl rád maso a ryby, o to více jsem se těšil, když napekla. K narozeninám mi připravovala šišky s mákem, které se doslova rozplývaly na jazyku. Toto typicky české jídlo ve mně dodnes probouzí vzpomínky a nostalgii.

Maminka měla ještě sestru Lizi a bratra Pavla – ze všech přežila šoa jen Pavlova žena Truda. Po válce se vrátila z Terezína do Olomouce a v období pražského jara roku 1968 emigrovala do Vídně, kde v roce 1984 zemřela. Prapradědeček z maminčiny strany byl právníkem na dvoře císaře Františka Josefa. Posléze získal šlechtický titul a psal se pak hrdě von Bachrach.

Maminka mě opravdu hýčkala, rozmazlený jsem ale přesto nebyl díky spartánské výchově mého otce. Tatínek věnoval značnou část volného času sportu, především horské turistice. Mě i mého bratra vychovával tak, abychom byli schopni čelit i náročným životním situacím. Byl výborný sportovec, ačkoli kouřil osmdesát cigaret denně, které si sám balil. Tabákem plnil papírové ruličky a kouřil je pak jednu za druhou.

Léto i zimu jsme trávili v přílehlých horách. S oblibou jsme jezdívali do Zakopaného v polských Tatrách, kde jsme lyžovali, bruslili a věnovali se turistice. Poklidné letní dny jsme trávili dlouhými únavnými výšlapy v panenské přírodě. S batohy na zádech jsme bez úlevy a odpočinku pochodovali dlouhé kilometry. Tatínek viděl v takové výchově životní styl, recept na zdravý život a v neposlední řadě způsob, jak nás dlouhodobě posílit. Již v útlém věku mě rodiče zapsali do sportovního oddílu „Hakoach“, kde se započala má sportovní „kariéra“. Ostatně dodnes se věnuju plavání a stolnímu tenisu. Tatínek sám byl aktivním členem spolku „Kachol ve lavan“. S bratrem jsme oba zdědili po otci lásku ke sportu a mě toto nadšení

Bielsko, mé rodiště

Moji rodiče

provází po celý život. Navzdory nekompromisní výchově a důrazu na rozvoj vytrvalosti a fyzické kondice byl tatínek vřelý a srdečný člověk. Snad jsem po něm zdědil obě tyto stránky jeho povahy.

Můj o pět let starší bratr Ján – hebrejsky (Jo)Chanan a německy Hans – byl vzorný a poslušný chlapec, jak se na prvozeného syna sluší, zato já byl velký rošťák, hotová pohroma. Chvilí jsem neposeděl, nedokázal se na delší dobu soustředit a neustále jsem vymýšlel nějaké lumpárny, což přivádělo mé rodiče a učitele k šilenství.

Na jednu takovou příhodu si dobře vzpomínám. Stalo se to v den mých sedmých narozenin nebo těsně po nich. K narozeninám jsem dostal fotbalový míč, ze kterého jsem měl obrovskou radost. Maminka i se služebnou odešly nakupovat a já k nám pozval domovníkova syna, s kterým jsem kamarádil, a nadšeně jsem mu ukazoval svůj dárek. Během chvíle se salón našeho domu proměnil v improvizované fotbalové hřiště. Kopali jsme do míče vši silou a míč létal všemi směry. Náhle se rozletěl k sekretáři a přistál přímo v čtyřiadvacetidílném servisu z modrého kobaltu zdobeného zlatem. Značná část krásného a drahého servisu se rozletěla po pokoji a rozbila se. Byl jsem strachy bez sebe. Děsil jsem se maminčiny reakce; tatínka jsem se bát nemusel, tou dobou byl služebně v Československu. Kamarád utekl. Já dobře věděl, že za nešťastnou střelu jsem mohl sám. Sešel jsem tedy dolů a čekal na maminku. Už z dálky jsem viděl, jak se vrací se služebnou s těžkými taškami v obou rukou. Běžel jsem jim naproti a nabídl svou pomoc. Maminka byla mým chováním překvapená a ihned pojala podezření, že jsem něco provedl. Vše pochopila, jakmile vstoupila do domu a uviděla tu zkázu. Velice se rozzlobila a dala mi co proto. Natropil jsem spoustu neplechů a nebylo to poprvé ani naposledy, co jsem od maminky dostal za vyučenou. Tenkrát jsem ale věděl, že jsem si to opravdu zasloužil.

Tatínek mi nařezal za celý život pouze jedinkrát, ale pamatuji si to dodnes. Maminka odjela navštívit rodiče a příbuzné

S bratrem Chananem

do Opavy. Můj kamarád slavil narozeniny a já jsem se rozhodl, že mu koupím dárek. Věděl jsem, kde jsou v domě schované peníze, a tak jsem neváhal a vzal si poměrně velkou sumu peněz v československých korunách, které jsem pak vyměnil za místní polskou měnu, a koupil kamarádovi vzduchovku a sobě pistolku. Když se později tatínek vracel z práce, domovník ho informoval, jaký dárek dostal jeho syn. Tatínek příliš nechápal, oč se jedná, nicméně tušil, že jsem nejspíše zase něco vyvedl. Ptal se, kde jsem vzal peníze. Šel jsem s pravdou ven a dostal výprask.

Při jiné příležitosti jsem rozvěsil u vchodu do bytu kondomy naplněné vodou. Neměl jsem tušení, k čemu slouží. Myslel jsem si, že to jsou balónky na hraní, a tak jsem si hrál. V prvním malém bytě v Bielsku jsem zpočátku spával v ložnici

rodičů, svůj pokoj měl pouze bratr. Někdy jsem je nacházel pod postelí rodičů, a když jsem se pak na ně tatínka ptal, dostal jsem vyhybavou odpověď, že to je bandáž na zraněný prst. Bezelstně jsem mu uvěřil.

Později, když už jsme byli finančně dobře zajištěni, jsme se přestěhovali do vily na okraji Sukovského parku k ulici 3. května; byla to hlavní ulice, pod níž vedl železniční tunel. Tatínek měl už tehdy vlastní automobil a v domě byl telefon, což bylo na tehdejší dobu velmi vzácné. Dodnes si pamatuji naše telefonní číslo – 1346.

Byli jsme židovská rodina, nicméně jsme nebyli příliš nábožní. Slavili jsme Roš hašana i Jom kipur, ale na dodržování půstu během svátku Jom kipur jsme příliš nedbali. O Chanuce jsme obvykle jezdili k maminciným rodičům. Tyto návštěvy jsem miloval, hlavně pro jejich příjemnou atmosféru uprostřed široké rodiny. Sederovou večeří jsme nikdy neslavili sami doma. Pokud mě paměť neklame, slavili jsme seder ve velké synagoze s ostatními členy obce. Přestože jsme žili mezi Poláky, neasimilovali jsme se. Neměli nás v oblibě a my si toho byli dobře vědomi. Nejednou jsme zaslechli urážlivé přezdívký a nepříjemná slova. Okruh známých mých rodičů zahrnoval židovské rodiny z vyšších společenských vrstev, majitele továren, obchodů a vlastníky velikých majetků. Oni hostili nás a my zase je. Za příznivého počasí jsme společně jezdili na dovolené a výlety, kde jsme všichni zpívali.

Nastoupil jsem do obecné židovské školy. Každý školní rok jsem ukončil s rozumnými známkami tak, abych mohl postoupit do další třídy. Avšak během roku jsem vyváděl nejrůznější lumpárny, které si nejednou vyžádaly zásah rodičů. V židovské škole jsem strávil tři roky a ve čtvrté třídě jsem přestoupil do polské veřejné školy. V celé škole jsme byly pouze tři nebo čtyři děti židovského původu. Většinu žáků tvořili Poláci a naše přítomnost jim rozhodně nebyla po chuti. Musím však vzpomenout učitele tělocviku. Byl to člověk, který se k nám vždycky choval férově a příjemně. Měl jsem i osobní chůvu, především

proto, že jsem byl uličník, velký zlobivec. Příliš jsem ji neposlouchal a tak trochu ji i zneužíval.

Maminka nechodila do zaměstnání, ale byla to moderní statečná žena, žádná typická „jidiše mame“. Nosila luxusní oblečení a chovala se jako skutečná dáma. Pod jejím vedením pracovaly pomocnice v kuchyni i pečovatelky. Stávala v místnosti, rozdávala příkazy a dohlížela na kuchařku. Tatínek pracoval v Bielsku a jednou za čas odjížděl domů do Československa za obchodem. Když pobýval ve městě, celá rodina obědvala společně. Tatínek přijel z práce a všichni čtyři jsme zasedli ke stolu. Doma jsme mluvili německy, jak bylo zvykem v mnoha původně rakousko-uherských židovských rodinách.

Chanan byl obdařen velkým uměleckým talentem, a proto jej rodiče poslali po ukončení základní povinné školní docházky na studia do umělecké školy ve Frýdku-Místku. Zde rozvíjel své řezbářské a sochařské schopnosti. V roce 1939 mě ještě rodiče stihli poslat na prázdniny k židovské rodině ve vesnici Ščirku. Tam jsem se také sám naučil jezdit na kole, přestože jsem byl malý chlapec a kolo bylo ve srovnání se mnou obrovské. Bratr v té době už oslavil bar micva a dostal vlastní kolo.

Začátek války

Bielsko, přiléhající k polsko-československé hranici, patřilo mezi několik prvních měst, které německé jednotky 1. září 1939 obsadily. Téměř okamžitě se vstupem německých jednotek se Židé stali terčem útoků. Prozatím se však nedalo hovořit o „konečném řešení“, nýbrž o jakémsi postupném „čištění“, zahrnujícím odsun značného množství židovského obyvatelstva. V září Adolf Hitler schválil plán na vysídlení Židů z území Říše. První volba padla na Židy z Katovic, Ostravy a Vídně. V říjnu vyjely vlaky směr Nisko nad Sanem na východě Polska, kde byl osobně přítomen Adolf Eichmann, autor plánu „Akce Nisko“. Tábor v Nisku neměl dlouhého trvání. Na jaře 1940 byl zrušen a Židé, kteří zde zůstali, se směli vrátit domů. Část vězňů však byla již při vzniku tábora vyhnána směrem k demarkační linii se Sovětským svazem. Mnozí z nich zemřeli cestou, ty „šťastnější“ čekal gulag a větší část z nich pak Svobodova armáda. Většina vězňů tábora Nisko se však vrátila zpět.

V úplně prvním transportu vůbec, který vyjel 18. října 1939 z Ostravy, byl také můj tatínek. Nikoho nenapadlo, že se nařízení bude vztahovat i na něj. Byl si jist, že jej jako podplukovníka rakousko-uherské armády, který se účastnil první světové války, nemůže nic ohrozit. Kdo by si dovolil ublížit člověku s takovou válečnou minulostí? Nicméně smutná realita na sebe nenechala dlouho čekat a on patřil k prvním mužům, kteří byli do transportu zařazeni. Bylo mi tehdy deset let a ani v nejmenším mne nenapadlo, že se s otcem již neshledáme. Všichni muži z města a přilehlého okolí ve věku od šestnácti do padesáti pěti let se měli dostavit v přesně danou hodinu na určené místo. S příslibem ekonomického přilepšení rodinám byli deportováni na východ do Niska, aby tam postavili tábor nucených prací. Zpráva o budování tábora se roznesla do židovských domácností prostřednictvím židovských obcí, které působily

Rodiče s tatínkovými přáteli
z armády

Poslední tatínkova fotografie

ve městech a disponovaly jmenným seznamem místních Židů. Také k nám domů bylo doručeno zmíněné oznámení a otec učinil, jak se od něj žádalo. Na začátku se zdálo, že jde pouze o dočasnou práci a že po jejím dokončení se otec vrátí domů. Brzy však vyšla najevo krutá fakta.

Na den tatínkova odjezdu si pamatuji velice dobře. Maminka, Chanan a já jsme tam stáli a plakali. Tatínek se nás snažil uklidnit sliby, že se co nejdříve vrátí. Všem bylo ale jasné, že situace je vážná a nebezpečí velké. Přesto jsme nepředpokládali, že už tatínka neuvidíme. O pár měsíců později tábor uzavřeli. Tatínka při vyhnání z tábora k východní hranici zasáhla německá střela do hlavy a na místě zemřel. Informace se k nám dostala pouhou shodou náhod. Učitele tělocviku, který mne učil v polské škole, požádala židovská obec, aby se vydal do oblasti Niska a objasnil osudy těch, kteří byli posláni do tábora. Za nějaký čas se vrátil a vyprávěl o dění v táboře. Zároveň přinesl smutnou informaci o tom, že tatínka zastřelili. Sháněl se po nás doma, kde ho bratr nasměroval za mnou a maminkou. Právě jsme nakupovali, když nám přišel sdělit zdrcující zprávu. Maminka se zhroutila. Vrátili jsme se domů v pláči. Ve dveřích jsme se střetli s bratrem, který ihned pochopil, co se stalo. Tatínek, hlava rodiny, byl zavražděn a už se k nám nevrátí. Bylo mu pouhých čtyřicet pět let a byl mrtev. Zhroutil se nám svět.

Maminka záhy pochopila, že musí udělat vše, co je v jejích silách, aby zachránila bratra, kterému v té době už bylo šestnáct let. V tomto věku se mohl připojit k tréninkové skupině Hachšara a vycestovat do Palestiny. V té době bylo ještě možné organizovat skupiny a zaplatit cestu mladých lidí z hroučící se Evropy. Maminka nashromáždila značný finanční obnos, aby Chanana propašovala na Slovensko. Doufala, že se JOINT (Americký židovský spojený distribuční výbor) a Židé ze Spojených států postarají o mladé židovské uprchlíky. Slováci vytvořili Slovenský štát, který se přimkl k Německu. Naopak Morava, část Slezska a Čechy se staly kořistí nacistických okupantů a byl z nich vytvořen protektorát Čechy a Morava.

Maminka se sestrou Lizi (vlevo), sestřenice Zuzka s manželem (vpravo)

Maminčini rodiče Luisa a Zikmund

Jakmile nám maminka svěčila záměr vyslat bratra do bezpečí, oznámil jsem jí, že se k němu připojím. Přestože mi bylo teprve deset a půl, cítil jsem se dostatečně vyspělý a zodpovědný. Tvrdohlavě jsem stál na svém a ze svého požadavku jsem neustoupil ani o píď. Nedokázal jsem si představit, jak to pro maminku muselo být těžké. Dnes už její pocity a obavy plně chápu. Byla nucena zůstat sama, bez manžela a dvou synů, ale nemohla jinak. V podstatě neměla na vybranou a nakonec souhlasila. Soustředila své úsilí na to, jak nashromáždit dostatek peněz pro mě a pro bratra, a zároveň se připravovala na den našeho „útěku“. Za mne musela zaplatit více, protože můj nízký věk představoval možné riziko při přechodu hornatou a zasněženou cestou.

Den našeho odjezdu byl záměrně stanoven na 24. prosince 1939. Vánoční svátky ubíhaly jako voda a v ulicích se potulovala spousta alkoholem posilněných lidí. Dokonalá příležitost k útěku. Převaděč nás přišel vyzvednout ve smluvený čas. Do velkých batohů nám maminka zabalila tolik jídla a oblečení, kolik se jen do nich vešlo. Zaplatila převaděči dohodnutou finanční částku a nastalo smutné a uplakané loučení. Pouhé dva měsíce potom, co jsme ztratili tatínka, jsme se museli odloučit i od maminky. Loučení to bylo těžké a slzy tekly proudem. Maminka mi kladla na srdce, abych na sebe dával pozor. Musel jsem jí také slíbit, že do svých osmnácti let se budu chovat zdrženlivě vůči opačnému pohlaví.

Společně s převaděčem jsme vyrazili ke sběrnému místu. Nasbíralo se nás deset chlapců a společně jsme se vydali směrem ke slovenské hranici. Již jsem se zmínil, že datum přechodu nebylo vybráno náhodně. Pohraničníci slavili svátky a hranici nijak pečlivě nehlídali. Na nádraží v Bielsku jsme nastoupili do vlaku směřujícího k blízkosti hranice. Tam jsme vystoupili a pokračovali pěšky na Slovensko. Překročili jsme horskou strmou a zasněženou hranici. Podařilo se nám vyhnout se hlídkám a vyšplhat se na druhou stranu hranice. Horský výšlap trval dlouhé hodiny, snad celou noc. Přes obtížnost přechodu

jsem se cítil v dobré fyzické kondici a nezaostával za staršími chlapci. Náročné procházky, ke kterým nás tatínek od dětství vedl, byly dobrou přípravou. Tehdy nemohl tušit, jak mi jednou budou užitečné. Převaděč mě povzbuzoval, a dokonce složil kompliment mé fyzické kondici.

Nebyl právě nejlépe informován. Věděl jenom, že máme dorazit do jakési hospody v Čadci na druhé straně hranice. Sestoupili jsme po druhé straně pohoří a pochodovali podél úzké řeky protékající nedaleko. Pohybovali jsme se tiše pod rouškou tmy. Jakmile si převaděč všiml pohybujících se světél strážníků, nařídil nám, abychom rychle vlezli do vody a čekali, až nebezpečí pomine. Když bylo nebezpečí zažehnáno, pokračovali jsme v cestě a zanedlouho dorazili k hospodě, odkud vycházely hlasy veselících se hostů. Bylo nás celkem dvanáct a všichni jsme museli čekat venku, dokud oslava neskončí a poslední z návštěvníků neodejde. Teprve pak vyšel majitel hospody, spojenec převaděčů, a pokynul nám, abychom šli dovnitř, rovnou do sklepa.

Následující den se dostavili lidé z židovské obce v Žilině, která dosud mohla relativně volně a svobodně jednat. Vše bylo příkladně zorganizováno a pro každého mladíka ze skupiny měli předem důkladně připravený plán. Můj bratr se měl připojit ke skupině Hachšara, připravující se na odjezd do Palestiny. Všechny nás vzali do Liptovského Svatého Mikuláše na Slovensku. Mě ale kvůli nízkému věku ke skupině nepřipojili, místo toho mě poslali k židovské rodině právníka Porgese. Doktor Porges byl starší muž a jeho žena byla o mnoho let mladší než on. Ve společné domácnosti s nimi bydlel ještě mladý lékárník. Neušlo mi, že mezi ním a paní Porgesovou je milostný vztah. Bylo mi teprve jedenáct let a už jsem začínal poznávat tajemství života.

Nastoupil jsem do čtvrté třídy místní školy. Zpočátku jsem měl problém porozumět slovenštině, přeci jen jsem byl zvyklý na polštinu a němčinu. V Polsku jsem se ve škole učil v polštině. Nicméně jazyková příbuznost obou slovanských

Vlevo: kamarádi z Hachšary, já dřepím vpravo dole, bratr stojí vlevo.

Hachšara v Žilině (i snímek vpravo nahoře)